

Na cava o na cakava kevaka o sa dikevi ka sa tauvi iko na coronavirus (COVID-19)

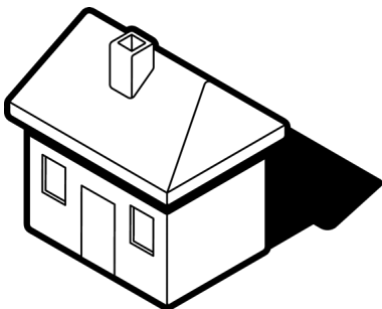
What to do if you've tested positive for coronavirus (COVID-19) – Fijian

Kevaka ko sa dikevi ka sa tauvi iko na coronavirus (COVID-19)

E dodonu mo sa na tiko vakatikitiki tani me yacova ni sa tukuna yani vei iko na Department of Health and Human Services ni ko sa bula vinaka. E rui ka bibi mo vakamura na i vakasala – me vaka e vakarota na lawa.

Ke gadrevi tale eso na i tukutuku, qiri ena naba vakarautaki me baleta na coronavirus ena **1800 675 398** (24 na aua, 7 na siga ena dua na macawa).

Kevaka ko qiri ena naba vakarautaki me baleta na coronavirus, e rawa ni ko na veivosaki kei na dua na dau ni vakadewa vosa ena nomu digitaka na saiva (0) mai vei iratou na digidigi ena tukuni mai. Ena vei qiri tale eso, kevaka ko gadreva e dua na daunivakadewa vosa, qiri e liu ena TIS National ena naba ni talevoni **131 450**.

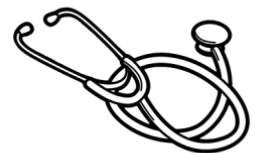
Tiko ga e vale

Savata na ligamu ka tabonaka na vuvu kei na suru

Vakatikitikitaki iko tani mai vei ira na lewe ni nomu matavuvale kei ira na nomu i tokani

Kevaka o gadreva na veivuke ena tabana ni bula, qirita na nomu vuniwai se na naba vakarautaki

Na cava na vuna me'u tiko vakatikitiki tani kina?

Ni Ko sa dikevi ka kunei ni sa tauvi iko na coronavirus, sa dodonu mo tiko vakatikitiki tani baleta ni tiko na kena rivarivabi ena kena i vakatagedegede e cake sara ni rawa ni na dewa vei ira na tamata tale eso. Na gaunisala vinaka duadua mo taqomaki ira kina na lewe ni nomu vuvale kei ira na lewenivanua ena vanua o tiko kina sa I koya mo tiko ga e vale ka vakatikitiki tani mai vei ira tale na tamata eso (tiko veiyawaki). Na tiko vakatikitiki tani e rawa ni kauta mai na nuiqawaqawa ia e vei vuke ena kena tarovi na vei dewavi ni coronavirus.

E sega ni rawa vei iko mo biuta na nomu vale mo gole ena vakaukauwa yago. Ena rawa ni o totogitaki vakailavo me rauta e \$4,957 kevaka o biuta na nomu vale ena gauna e dodonu mo tiko vakatikitiki tani tiko kina. Tiko ga e vale ka qaqarauni tiko.

Kevaka e dua tale ko kila ni tiko vei koya na i vakatakilakila e dodonu me ra na dikevi ka tiko ga e vale.

E vei na vanua me'u tiko vakatikitiki tani kina?

E dodonu mo na gole yani vakatotolo ki na vanua ko na la'ki tiko vakatikitiki tani kina, ka mo kua ni vakacegu ena dua tale na vanua. Oqo e rawa ni nomu vale ga, ia na Department of Health and Human Services (DHHS) e na rawa ni vakatara mo tiko vakatikitiki tani e na dua tale na vanua vakarautaki.

E dodonu mo na gole yani vakatotolo ki na vanua ko na la'ki tiko vakatikitiki tani kina.

Ko cei e dodonu me'u tukuna vua?

Ni sa tukuni oti vei iko na macala ni nomu vakadikevi ka sa vakadeitaki ni ko sa tauvimate, e dodonu mo tukuna vua na i taukei ni nomu cakacaka, ka rawa talega mo tukuna vei ira ko a veitaratara vakavoleka kei ira. E vakatokai me dua e drau 'veitaratara vakavoleka' baleta ni ko sa na rawa mo vakadewataka vua na manumanu ni mate, oqo ena wili kina na tamata era tiko vata kei iko e vale, ko ira era cakacaka vata vakavoleka kei iko, se ko a tiko vata kei ira ena dua na soqo.

Na tamata ko tiko vata kei ira e vale ena gadrevi taucoko vei ira me ra tiko vakatikitiki tani talega, baleta ni tiko na rivarivabi ena kena i vakatagedegede e cake ni sa na tauvi ira na coronavirus. Oqo e wili kina ko ira na gone.

Na cava ena yaco ni'u sa vakadikevi oti ka vakadeitaki ni'u sa tauvimate?

Na i lawalawa ka qarava na bula raraba mai na DHHS eratou na veivosaki vata kei iko me baleti ira na tamata ko a veitaratara vakavoleka kina. Na i lawalawa ka qarava na bula raraba oqo eratou na veitaratara kei ira era nanumi ni ra a tiko vakaveivolekati kei iko. Eratou na vakadeitaka talega na vanua ko tiko vakatikitiki tani tiko kina ka vaka kina vei ira talega era tiko vata kei iko e vale.

Na i lawalawa ka qarava na bula raraba oqo eratou na dau veitaratara tiko yani vei iko vakawasoma. E rawa ni ko na veitaratara mai kei iratou kevaka ko gadreva tale e so na veivuke se eso na vakatataro ena vuku ni nomu qaqarauni tiko se na nomu gadreva mo bula vinaka. E dodonu mo na tiko vakatikitiki tani tiko ga me yacova ni ratou sa vakaraitaka yani vei iko ni sa soli vei iko na galala.

Me'u qaqarauni vakacava?

E dodonu mo kakua ni biuta na nomu vale se na i tikotiko vakarautaki vei iko, vakavo walega kevaka ko gadreva mo raici vakavuniwai se ko sotava e dua na leqa bibi tubukoso.

- Vakayawaki iko mai vei ira tale na tamata eso ena nomu vale ka mo tiko ga e na dua na rumu vakatikitiki tani.
- Savata vakawasoma na ligamu ka mo tabonaka na nomu vuvu se suru.
- Daramaka e dua na i cegucegu (surgical mask) ena gauna ko tiko kina ena dua na rumu vata kei ira tale na tamata eso ka mo vakayawaki iko mai me rauta e 1.5 na mita.
- Kevaka e rawa, mo vakayagataka taudua tiko ga e dua na rumu ni sisili.
- Mo kakua ni vakayagataka vata na vei I yaya ena loma ni vale (wili kina na veleti, bilo kei na vei I yaya tale ni kana eso)
- Vakasavasavataka na vei vanua kece e rawa ni tara na ligamu (dela ni teveli, katuba, keyboards, paipo ni wai kei na kena i tautauri).
- Daramaka e dua na I cegucegu se surgical mask kei na qaniliga ka dau vakayagataki vakadua ga ena gauna ko tara kina na veika e duka.
- Biuta ena kava ni benu ka sa tiko rawa na kena taga na veika kece ko tara me vaka na qaniliga (disposable gloves), kei na i cegucegu (masks).
- Mo kakua ni vakatara e dua tale na tamata me sikovi iko yani ena nomu vale se vanua vakarautaki ko tiko kina.

- Kevaka ko tiko ena dua na vale vakaitaukei (private house) se na dua na i taba vale (apartment) e rawa ni ko gole e tautuba ena kena vanua ni gade se dadabe. E dodonu mo daramaka tiko na i cegu-cegu (surgical mask) ena gauna ko vei lakoyaki voli kina ena vale o tiko kina.

Kerei ira na nomu i tokani voleka se lewe ni nomu matavuvale, era sega ni gadrevi mera tiko vakatikitiki tani, me ra kauta yani na kemu kei na veika bibi tale eso o gadreva.

E rawa ni ko na totogitaki vaka i lavo me rauta e \$4,957 kevaka ko biuta na nomu vale ena gauna ko gadrevi kina mo tiko vakatikitiki tani tiko. Tiko ga e vale ka qaqarauni tiko.

Mo vakaraica matua tiko na veivakatakilakila eso.

Kevaka ko vakila ni sa via tara bi mai na veivakatakilakila ni mate ia ka sega ni bibi sara, qirita na nomu vuniwai. Kevaka e sa gadrevi vakabibi na veivuke vakavuniwai mai na tabana ni bula (me vaka na cegu leka) qirita na triple zero (000) ka kerea e dua na ambulance. Tukuna vua na i vakaillesi ni ambulance ni sa tauvi iko na coronavirus (COVID-19).

Mo qarauna na nomu bula-vinaka

Na tiko vakatikitiki tani e dua na gauna dredre, vakauasivi vei ira na gone.

- Dau veitalanoa kei ira na lewe ni nomu vuvale. Na nomu kila deivaki na veika me baleta na coronavirus ena vakalailaitaka na nuiqawaqawa.
- Mo veitalanoataka vata kei na nomu i taukei ni cakacaka mo cakacaka tiko ga mai vale, kevaka e rawa.
- Veivuke ena nona vuli-ka na luvemu mai vale. Vakaraica eso na vei vurevure ni ka ni vuli ka sa tu ena mona livaliva.
- Vei taratara tiko kei ira na nomu matavuvale kei ira na nomu i tokani e a talevni, email se na social media.
- Mo nanuma ni nomu tiko vakatikitiki tani ena sega ni dede.
- Vakaraica eso na vei i vurevure ni tukutuku ka sa tu e na mona livaliva – wili kina na i vakasala me baleta na moce, na nomu bula vinaka kei na nomu vakaukauwa yago tiko ga e vale. Na kena i yaloyaloya yavala se Videos e tiko ena [Wellbeing Victoria](https://www.together.vic.gov.au/wellbeing-victoria) <https://www.together.vic.gov.au/wellbeing-victoria>.

Kevaka ko vakila ni sa rui dredre ka sa na sega ni ko vosota rawa na vei ka ko lako curuma tiko, mo veitalanoa vata kei na nomu vuniwai se vei taratara ena:

- **Lifeline Australia** <<https://www.lifeline.org.au/>>, talevoni: **13 11 14**
Oqo e dua na tabana ni veiqaravi ena gauna ni bula leqaleqa ka ratou dau solia na vei vuke ena vei gauna kece ga.
- **Beyond Blue** <<https://www.beyondblue.org.au/>>, talevoni: **1300 22 4636**
E ratou vakarautaka vakatabakidua na tabana ni veiqaravi oqo na veivuke ena bula vakavakasama se mental health vei ira era tiko vakatikitiki tani tiko.
- **Kids Helpline** <<https://www.kidshelpline.com.au/>>, talevoni: **1800 551800**
E sega ni saumi na nodratou vei vuke me baleta na nodra vakasalataki vakamatau na gone ka maroroi na i tukutuku kece.

E rawa ni ko veitaratara e na Lifeline se Beyond Blue ka rawa ni vukei iko e dua na dau vakadewa vosa ni ko qirita na **131 450**.

E tiko na veivuke

E na soli tiko vakadua ga e \$1,500 na i lavo me vukei ira na tamata cakacaka e Victoria ke sa dikevi ka vakadinadinataki ni tauvi koya tiko na coronavirus se a veitaratara vakavoleka kei na dua e vakadeitaki ni sa tauvimate tiko. Ke gadrevi eso tale na i tukutuku gole ena [Pandemic Leave Disaster Payment](#)

<<https://www.servicesaustralia.gov.au/individuals/services/centrelink/pandemic-leave-disaster-payment>>.

E na vuku ni leqa bibi tubukoso, e sa tiko na pakete ni veivukei ka wili tiko kina na kakana kei na veika tale eso o gadreva vakatamata yadua kevaka ko sega ni rawa ni kunea e dua me vukei iko mai vei ira na wekamu se nomu i tokani voleka.

Ke gadrevi e so tale na i tukutuku ni veivukei kei na pakete ni veivukei ena leqa tubukoso se veivuke ena kemu kakana, gole ena [Quarantine and isolation](https://www.dhhs.vic.gov.au/self-quarantine-coronavirus-covid-19) <<https://www.dhhs.vic.gov.au/self-quarantine-coronavirus-covid-19>> se qiri ena naba vakarautaki vakatabakidua me baleta na Coronavirus ena **1800 675 398**.

Tukutuku me baleti ira na dauqaravi ira na malumalumu ka vaka kina vei ira na lewe ni vuvale

Kevaka ko veiqaravi tiko vua e dua na lewe ni nomu vuvale ka tauvimate tiko, e tiko eso na veika bibi mo cakava me rawa ni ra taqomaki kece tiko kina ko ira na tiko vata kei iko e vale:

- Vakadeitaka vei koya e gadrevi me tiko vakatikitikitani tiko, me tiko ga ena nona rumu, ka vakayawaki koya mai vei ira tale na tamata eso.
- Me sogo tiko ga na nodra katuba ka dola tiko na katuba leka, kevaka e rawa.
- Me vakalailaitaki nai wiliwili ni tamata e vei vuke.
- Mo savata tiko ga vakawasoma na ligamu ena sovu kei na wai se vakayagataka na wainimate ni sava ni liga ni bera ni ko curu ena rumu ka vaka kina ni ko sa lesu mai ena rumu.
- Mo maroroya tani tiko ga na vei i yaya ni kana kece e vakayagataka o koya e tiko vakatikitiki tani tiko, mai na nodra i yaya ni kana na vo ni vuvale.
- Kevaka e tiko, daramaka e dua na i cegu-cegu se surgical mask (cegu-cegu e vakayagataki vakadua ga) ena gauna ko tiko kina ena loma ni nona rumu o koya e tauvimate tiko. Kevaka e sega ni tiko na i cegu-cegu se surgical mask ia mo vakayagataka e dua na i ubi ni matamu, se i oro ni domo se i tavoi.
- Vakasavasavataka vakawasoma ka vakayagataka na wainimate ena vei vanua kece e dau tarai vakawasoma me vaka na dela ni teveli, katuba, keyboards, paipo ni wai kei na kena i tautauri.
- Biuta na i tavoi pepa se tissue kei na i cegu-cegu se mask ena dua na taga palasitika ka rawa ni sogolati vakavinaka.
- Daramaka e dua na i cegu-cegu se mask kei na qaniliga ena gauna o kauta kina na i sulu duka me sava ka savata ena i vakarau ni katakata e cake duadua ena misini ni savasava.
- Kakua ni vaka vulagi.

Kevaka e sa tekivu vakila ko koya ni sa via tauvi mate mai, qirita na naba vakarautaki vakatabakidua me baleta na coronavirus ena talevoni **1800 675 398** ka rogoca na i vakamacala. Kevaka ko gadreva mo sikova na nomu vuniwai, qiri rawa vua e liu me rawa ni ratou vakarautaki iratou rawa.

Vakarogoca na veivakatakilakila

Kevaka na tamata ko veiqaravi tiko kina e yaco vua e so na i vakatakilakila bibi ni tauvimate, me vaka na cegu leka, qirita na **triple zero (000)** ka kerea e dua na ambulance.

Kevaka e tiko tale e dua e kune vua na i vakatakilakila, e dodonu me dikevi ka me gole sara vakatotolo i vale.

Mo dikevi kevaka e sa tiko vei iko eso na i vakatakilakila: katakata, batabata se buno ca, vuvu se mosi ni tilotilo, cegu leka, savu ni ucu, sega ni vakila na i boi kei na i kanakana ni kakana.

Ke gadrevi tale eso na i tukutuku me baleta na coronavirus kei na gaunisala mo qaqarauni tiko kina gole ena

[DHHS.vic – coronavirus disease \(COVID-19\)](https://www.dhhs.vic.gov.au/coronavirus)

[<https://www.dhhs.vic.gov.au/coronavirus>](https://www.dhhs.vic.gov.au/coronavirus)

Kevaka ko gadreva e dua na dau ni vakadewa vosa, qirita na TIS National ena naba 131 450

Ke gadrevi na i tukutuku ena veivosa tale eso, mo dikeva(scan) sara na QR code se gole ena

[DHHS.vic –Translated resources - coronavirus \(COVID-19\)](https://www.dhhs.vic.gov.au/translated-resources-coronavirus-disease-covid-19)

[<https://www.dhhs.vic.gov.au/translated-resources-coronavirus-disease-covid-19>](https://www.dhhs.vic.gov.au/translated-resources-coronavirus-disease-covid-19)

Kevaka e tiko na vakatataro

Coronavirus hotline 1800 675 398 (24 na aua)

Kerei me vakagalalataki tiko ga na Triple Zero (000) me baleta na leqa bibi tubukoso

Mo ciqoma na i lavelave ni vola oqo ena dua tale na kena mataqali se format qirita na naba 1300 651 160 ka vakayagataka na National Relay Service 13 36 77 kevaka e gadrevi, se email [Emergency Management Communications](mailto:covid-19@dhhs.vic.gov.au)

[<covid-19@dhhs.vic.gov.au>](mailto:covid-19@dhhs.vic.gov.au).

Authorised and published by the Victorian Government, 1 Treasury Place, Melbourne.

© State of Victoria, Australia, Department of Health and Human Services, updated 10 August 2020.

Available at [DHHS.vic –Translated resources - coronavirus \(COVID-19\)](https://www.dhhs.vic.gov.au/translated-resources-coronavirus-disease-covid-19) [<https://www.dhhs.vic.gov.au/translated-resources-coronavirus-disease-covid-19>](https://www.dhhs.vic.gov.au/translated-resources-coronavirus-disease-covid-19)